

5. Lutay V. *Synerhetychna paradyhma yak filosofsko-metodolohichna osnova formuvannia svitohlyadiu XXI stolittia. Filosofiia osvity XXI stolittia: problemy i perspektyvy. Metodolohichnyy seminar*, Kyiv, Znannia, 2000, Vol. 3, pp. 44–49

6. Ostroverkhova N. *Priorytetni naukovi pidkhody do uroku yak sotsialno-pedahohichnoi systemy, Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti*, 2014, pp. 5–15.

7. Prigozhin I. *Poryadok iz kaosа : Novy'j dialog cheloveka s prirodoj*, Moscow, Progress, 1986, 432 p.

8. *Sovremennaya zapadnaya filosofiya : Slovar' / Sost. B. Malakhov, V. Fylatov*, Moscow, Politizdat, 1991, 414 p.

9. Steklova I. *Sinergetika v nauke i obrazovanii, Vestnyk vy'sshej shkoly*, 2002, pp. 22–26.

Summary

Iryna Slonevska, Svitlana Piroshenko

Synergetic Approach to the Educational Process in the Discourse of Contemporary Educational Research

The article analyzes the methodological potential synergistic approach to the educational process in the discourse of contemporary educational research. It is argued that the nomination as the modern paradigm of new forms of synergistic integration and system approaches actualizes the research of the content and nature of changes occurring in modern science. Nowadays the review of research sources gives reason to believe that this is the way educational paradigm transformation forms a modern pedagogy image on Postnonclassical stage of its development.

Attention is focused on traditional relationships of classical concept of pedagogy and synergetic paradigm of educational process. Thus, it is stressed that the modernist paradigm of educational process is focused on achieving a complete, comprehensive concept of systematic, consistency, totality, stability; in its turn, postmodern paradigm is focused on achieving and maintaining abnormalities, plurality, chaos.

It is concluded, that modern education content is generally viewed as means of a personal development, not as a goal of schooling itself.

Development and solution of educational problems is based on the application of the principles of synergy in the humanitarian field. Teaching process is understood as a complex conglomerate, characterized by multidimensionality and multivalency. Thus, synergetic educational paradigm is quite natural for Postnonclassical philosophical and general discourse and arose in response to the crisis of stereotypical, linear and mechanistic thinking.

Key words: synergy, paradigm, educational system, a systematic approach, synergetic methodology.

Дата надходження статті: «04» лютого 2015 р.

Стаття прийнята до друку: «26» лютого 2015 р.

УДК 373.5–021.272(438/477)(045)

СЕРГІЙ СТОКРАТНИЙ,
здобувач, викладач
(м.Хмельницький)

Середня шкільна освіта в Польщі та Україні: порівняльний аналіз

У статті розглянуто систему середньої шкільної освіти в Польщі. В умовах впровадження Концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 рр. обговорюються окремі питання реформування шкільної освіти, розробляються нові освітні стандарти і програми. Досвід Польщі щодо реформування освіти в напрямку європейської інтеграції може бути корисним вітчизняним реформаторам.

Автором розглянуто загальні процеси реформування освіти Польщі, проаналізовано джерельну базу з цієї проблеми. Охарактеризовано етапи шкільної освіти Польщі. Їх порівняння з відповідними етапами шкільної освіти України дало змогу виявити певні особливості та можливі напрями реформування. Огляд праць вітчизняних і польських науковців вказує на те, що реформа середньої освіти в Польщі принесла позитивні результати.

Велику увагу автор приділяє порівняльному аналізу системи шкільної освіти двох країн. Завдяки такому підходу були виявлені певні відмінності щодо окремих питань шкільної освіти.

Аналіз польського шляху дасть можливість визначити інноваційні підходи та дієві інструменти із забезпечення ефективного функціонування та удосконалення в Україні системи освіти та структури державного управління нею.

Ключові слова: освіта, реформа, школа, ліцей, гімназія, іспити, підсумкова атестація, незалежне оцінювання.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Сьогодні в Україні тривають інтеграційні процеси, здійснюються освітні реформи. В умовах впровадження Концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 рр. відбувається модернізація освітньої галузі, обговорюються нові освітні стандарти та нові навчальні програми. На особливу увагу заслуговує перехід на 12-річну систему

навчання. Звичайно, це питання наразі знаходиться на громадському обговоренні і потребує вивчення. Тому досвід європейських країн стане у нагоді. В умовах освітніх перетворень в Україні досвід Польщі представляє особливий інтерес, оскільки ця держава є однією з найбільш близьких до нас за географічним положенням, культурою, багатотисячними історичними зв'язками та слов'янським менталітетом. Завдячуючи співробітництву між нашими країнами в царині педагогічної науки і практики, досвід Польщі доступний, активно вивчається і вже сьогодні представлений значним науковим доробком.

Формулювання цілей статті... Метою статті є аналіз системи шкільної освіти Польщі з ціллю виявлення тих аспектів, які ми зможемо адаптувати в нашу освіту в процесі її реформування. 12-річна система навчання – це загальносвітова тенденція, тому рано чи пізно ми перейдемо на таку систему середньої освіти.

Аналіз досліджень і публікацій... Трансформація освіти Польщі, її функціонування в цілому та порівняння з освітньою системою України знайшло відображення у працях польського фахівця Ф.Андрушкевича [1]. Науковець наголошує на тому, що в основу освітньої реформи Польщі покладено принципи демократичної системи освіти, які характеризують специфіку країни, та знайшли відображення у Законі «Про систему освіти», прийнятому у 1991 р. Сеймом Республіки Польща. Зокрема, у зазначеному законі встановлюється структура системи шкільної освіти, яка охоплює дошкільні заклади (також спеціальні), початкові школи, гімназії, післягімназійні школи з інтеграційними відділами, ліцеї, а також школи спеціальні, спортивні та олімпійського резерву, мистецькі школи; освітньо-виховні заклади, заклади позашкільної роботи, заклади безперервного навчання; психолого-педагогічні консультації та інші спеціалізовані консультації; шкільно-виховні ланки (також спеціальні) для дітей та молоді; заклади, які забезпечують опіку і виховання учням поза місцем постійного проживання; добровільні трудові загони, спрямовані на навчання і виховання їх учасників; заклади навчання та установи удосконалення вчителів; педагогічні бібліотеки [7].

Розглядаючи праці в питанні реформування освіти українських вчених А.Василюк, Л.Гриневиц, та оцінюючи загальні процеси реформування системи освіти Польщі, слід наголосити на появі великої кількості державних програм та різних інноваційних методик навчання. З метою забезпечення спільного стандарту навчання Міністерством народної освіти (МНО) Польщі було утворено незалежний механізм його оцінювання шляхом підготовки та проведення іспитів дев'ятьма новими державними установами – Центральною та окружними екзаменаційними комісіями [2].

Виклад основного матеріалу... Шкільна освіта Польщі багато в чому схожа на нашу. Система середньої шкільної освіти Польщі поділена на такі етапи:

- дитячі садочки;
- початкова школа;
- гімназії;
- середня школа (загальноосвітні ліцеї, професійні ліцеї, технікуми).

Зупинимось детальніше на кожному етапі. Адже аналіз кожної ланки польської системи середньої освіти в контексті порівняння з українською загальною освітою дозволить нам зробити певні висновки, які можна буде синтезувати і викласти у вигляді порад щодо реформи освіти і долучитись до громадського обговорення.

В Польщі як і в Україні існують державні і приватні дитячі садочки. Державні дитячі садочки призначені для дітей віком від 3 до 5 років (у виняткових випадках можуть також приймати дітей віком до 2,5 років). Дошкільні заклади виконують не тільки завдання піклування та освіти, забезпечення догляду за дітьми, поки батьки перебувають на роботі, але і сприяють соціальному (контакти з однолітками в групі) та інтелектуальному розвитку (навчальна діяльність). Громадські та приватні садочки пропонують широку виховну програму: творчий розвиток, навчання мов, танців, ритміки та ін. Частина занять включена в основну виховну програму, частина – це додаткові й платні курси. Управління дитячими садочками здійснюється місцевими органами влади, які визначають кількість годин перебування в закладі безкоштовно (5 годин), і скільки годин повинні бути додатково оплачені батьками, якщо дитина перебуває більше 5 годин. В Україні офіційно дитячі садочки безкоштовні. Рівень кадрового, матеріального забезпечення дитячих садочків досить високий, оскільки держава приділяє багато уваги цій сфері [3]. Тут ми схожі. Останній період перебування в дитячому садочку Польщі є підготовкою дітей до школи, тому він є обов'язковим, на відміну від нас.

Класи, які називаються «нульовими», призначені для дітей, які в наступному навчальному році почнуть навчання в першому класі. Нульові класи, які готують дітей до вступу в школу, а саме: писати, читати, рахувати, можуть бути організовані в дитячих садках і початкових школах.

До 2014 р. шестирічна дитина повинна була ходити або до нульового класу, або до 1-го класу, а з 1 вересня 2014–15 н.р. всі шестирічки почали навчання в першому класі. У нашій країні нульових класів немає. Старші групи в дитячому садочку займаються підготовкою дітей до школи. Навчають читанню, рахуванню, елементам письма.

Початкова освіта включає 6 років навчання і ділиться на два етапи. У 1–3 класах домінує інтегроване навчання з умовним поділом на окремі предмети, головною метою якого є сприяння всебічному розвитку учнів. Немає чіткого поділу на такі предмети, як польська мова, математика, природничі науки, і т.д. Більшість предметів викладає один вчитель, який також є класним керівником. Спеціалізованих предметів, таких як іноземна мова, фізичне виховання, мистецтво можуть навчати інші вчителі. В українській початковій школі є чіткий поділ на окремі дисципліни, хоча основні читає також один вчитель, тільки іноземну мову як обов'язкову ввели в 2013 р.

У молодших класах польських шкіл рекомендують застосовувати оцінки за шкалою 6-1, 10-1, 20-1. Дозволяється також ставити оцінки у буквенному вигляді (a, b, c, d...). Шестибальна система оцінювання молодших школярів доповнюється описовою характеристикою успішності. Розпочинаючи з 4 класу основної школи атестаційні оцінки виставляються у балах : прекрасно – 6 балів, відмінно – 5 балів, добре – 4 бали, задовільно – 3 бали, допустимо – 2 бали, незадовільно – 1 бал. Система внутрішнього оцінювання включає також оцінку за поведінку [4].

Щодо оцінювання українських школярів. В 1 класі оцінки не виставляються, в окремих випадках – за згодою батьків. А з 2-го класу оцінюються знання дітей в 12 бальній системі.

У 4–6 класах обов'язковим є поділ на предмети, викладання ведеться різними вчителями, один з яких також є класним керівником.

Під час навчання в початковій школі діти складають загальнодержавний екзамен у формі письмового тесту в кінці 4 класу. Під час екзамену оцінюються читання, письмо, вміння аналізувати, використання інформації та застосування знань на практиці. Результати екзамену для шестикласників в принципі не впливають на завершення дитиною початкової школи, але вони можуть бути прийняті до уваги на етапі прийому до гімназії. Водночас, цей екзамен є обов'язковою і необхідною умовою для завершення початкової школи.

Для українських молодших школярів введено державну підсумкову атестацію з української мови (мова і читання) та математики. Атестація проводиться у формі контрольної роботи. Бали за контрольні роботи не впливають на подальше навчання учнів в основній школі [2].

Після закінчення початкової школи всі польські діти повинні продовжити навчання в трирічній гімназії. Кожна дитина має гарантоване місце в гімназії округу, згідно з її місцем проживання. На цьому етапі навчання школа забезпечує індивідуальний розвиток особистості, виховує громадянина, прилучає до життя через родинне виховання, готує до вибору майбутнього життєвого шляху. Головним завданням гімназії є визначення здібностей учня, а подальший шлях освіти він обирає сам. Варто звернути увагу на деякі особливості польських предметів у порівнянні з українськими. В гімназіях Польщі присутні такі предмети як «Освіта для безпеки» та «Репетитор». У вигляді факультативів учням пропонується художні та технічні курси. Такі предмети як релігія та етика відвідуються учнями за їх згодою чи за згодою батьків. У наших середніх класах (5-9) так само відбувається поділ на предмети, існують факультативи, і основним завданням є всебічний розвиток учнів. Але в деяких українських школах нового типу (гімназії, ліцеї, колегіуми) відбувається профілізація навчання. Тобто формуються класи з наданням переваги тому чи іншому напрямку (гуманітарному, історико-правовому, фізико-математичному, хіміко-біологічному, економічному). Профілізація може відбутися в 8 класі, а в 9 учні складають підсумкову атестацію і обов'язково повинні продовжувати навчання за тим самим профілем. Стосовно факультативів в українських школах, то це не надто поширена форма додаткового навчання [7].

Навчання в гімназії закінчується загальнодержавним письмовим іспитом, що складається з трьох частин: гуманітарна наука (завдання з польської мови, польської літератури, історії та суспільних наук), математика і природничі науки (завдання з математики, фізики, хімії, географії та біології) і мова (з числа сучасних мов: англійська, французька, іспанська, німецька, російська та італійська, а з 2012–13 н.р. також українська), але мова може бути обрана тільки у випадку, коли учень вивчав її в школі в якості обов'язкового предмета. Мовну частину іспиту учень повинен складати на базовому або розширеному рівні. Базовий рівень є обов'язковим для всіх. Розширений рівень є обов'язковим для учнів, які вибирають екзамен з мови, яку вивчали в початковій школі. Скласти іспит необхідно, щоб закінчити гімназію, але немає певного мінімуму балів, що дозволяють вважати іспит складеним. Його результат, однак, беруть до уваги при наборі до середніх шкіл [4].

В українських школах 9-класники складають державну підсумкову атестацію, яка є обов'язковою для всіх і підтвердженням закінчення основної школи. До підсумкової атестації включені такі екзамени: українська мова, математика, 3-й за вибором навчального закладу.

Українська мова проходить традиційно у вигляді диктанту. Математику рекомендовано проводити у формі тестів з 3 рівнями складності.

Як бачимо, екзамени в польській гімназії охоплюють знання зі всіх предметів. Екзамени для учнів української основної школи включають три предмети. Спільним є перевірка знань учнів з мови та математики. Свідоцтво про закінчення основної школи, яке учні українських шкіл отримують після 9-го класу, дає підставу для вступу до коледжів, технікумів та професійних ліцеїв а також для продовження навчання в старшій школі. Раніше випускники коледжів і технікумів отримували дипломи молодшого спеціаліста, що давало їм підставу для вступу чи продовження навчання у вищому навчальному закладі, а також паралельно отримували атестат про повну середню освіту, що також давало змогу поступити до іншого вишу. Зараз у зв'язку з вступом у дію Закону України «Про вищу освіту», вступити до вищих навчальних закладів можна тільки на основі повної загальної середньої освіти за результатами зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО) [5]. Випускники 9-х класів мають право для вступу до професійних ліцеїв, де вони отримують диплом кваліфікованого робітника, а також до технікумів, коледжів після закінчення яких, вони будуть мати змогу отримати диплом молодшого спеціаліста. Але для продовження навчання у ВНЗ, потрібно обов'язково здавати ЗНО.

Після закінчення основної школи польські учні мають можливість продовжити навчання в середній школі. До них відносяться загальноосвітні ліцеї, профільні ліцеї, професійні школи, технікуми. Навчання в загальноосвітньому ліцеї триває три роки, програма побудована таким чином, щоб охопити загальну підготовку з 2–4 загальних предметів, які учні вибирають самі. У професійному ліцеї програма охоплює три типи предметів: спільні для всіх основні заняття, інтегровані заняття та предмети за профілями (академічний, технічно-технологічний, суспільних послуг, культурно-художній), що дає можливість учням визначитися із напрямом освіти [7]. В старших класах українських шкіл також є загальноосвітні і профільні класи з такими самими напрямками, що і в Польщі, і також дають можливість учням надавати перевагу тим предметам, які необхідні будуть для майбутнього вступу до вищого навчального закладу. Завданням професійних шкіл Польщі є формування сукупності спеціально-професійних умінь на основі загальних знань терміном навчання 2–3 роки. Навчання закінчується іспитами, які є підставою для отримання дипломів на підтвердження професійної кваліфікації в певних професіях. Такі школи є і у нас, вони називаються професійно-технічними училищами, основною метою яких є підготовка кваліфікованих робітників. Метою технікумів є підготовка фахівців різногалузевих робітничих спеціальностей з терміном навчання 3–4 роки. Таке навчання є широкою базою отримання спеціальностей та кваліфікації в коротких циклах післяліцейного навчання. В Україні випускники технікумів і коледжів мають можливість отримати вищу освіту за тією самою спеціальністю, за якою навчалися у попередніх закладах за скороченим терміном навчання. Технікуми в Польщі відповідають технікумам і коледжам в Україні. Основні завдання і мета така ж – підготовка молодших спеціалістів певної професії. Невдовзі ці заклади будуть мати право давати диплом молодшого бакалавра, що є першою сходинкою вищої освіти [5].

Всі випускники зазначених польських навчальних закладів складають іспити на атестат зрілості – матуру, яка є обов'язковою для отримання вищої освіти. Іспит складається з двох частин: обов'язкової та додаткової. В обов'язковій частині учні складають усно і письмово польську мову, вибрану іноземну мову, математику.

В додатковій частині учень може вибрати до шести предметів, з яких хоче скласти іспит. Учень також вирішує, чи буде складати їх на базовому чи розширеному рівні. Умовою для складання іспиту є отримання 30% можливих балів з кожного предмета в обов'язковій частині іспиту.

В Україні до 2015 р. для отримання атестату про загальну середню освіту випускники складали державну підсумкову атестацію (ДПА) з трьох предметів. Обов'язковими були українська мова (переказ письмово), історія України або математика для загальноосвітніх класів, чи з профільного предмета (для учнів, які навчалися в профільних класах), 3-й предмет – за вибором учнів [6].

Результати ДПА впливають лише на середній бал атестата, що враховується при подачі документів до ВНЗ. Основною умовою для зарахування до вишу є результати зовнішнього незалежного оцінювання.

З 2015 р. результати ЗНО з української мови та літератури переводяться в 12-бальну систему оцінювання і зараховуються як ДПА, але лише з української мови, це тільки для учнів 11 класів. Раніше здобути вищу освіту можна було без складання ЗНО, маючи диплом молодшого спеціаліста на базі 9 класів, при умові, що студент продовжує навчання за тією самою спеціальністю. З 2016 р. у зв'язку зі вступом у дію Закону «Про вищу освіту» до ВНЗ України абітурієнти будуть вступати тільки за результатами ЗНО. Цього року випускники можуть скласти ЗНО не більше, ніж з 4 предметів. Які саме, визначає сам учень в залежності від вишу, куди подаються документи. Як і в Польщі, також існує «пори́г», який складає не менше 100 балів.

Висновки... Республіка Польща успішно здійснила реформування системи освіти та стала членом європейського простору вищої освіти. Аналіз польського шляху дасть можливість визначити інноваційні підходи та дієві інструменти із забезпечення ефективного функціонування та удосконалення в Україні системи освіти та структури державного управління нею.

Загальні відмінності полягають у існуванні підготовчих нульових класів; тривалості навчання в початковій школі; умовності поділу предметів; шкалі оцінювання; наявності та формі іспитів в кінці курсу початкової школи; структурі середньої освіти та випускного оцінювання. Виважене урахування особливостей польської освіти та їхнього шляху реформування дозволить Україні знайти свій національний шлях до європейського освітнього простору.

Список використаних джерел і літератури:

1. Андрушкевич Ф. Інновації в польській та українській освіті: як наслідок підписання європейських освітніх декларацій : (порівняльний аналіз) / Фабіан Андрушкевич // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2011. – № 2. – С. 32–40.
2. Василюк А. Польща і Україна: концептуальні підходи до реформування системи оцінювання (порівняльний аналіз) / А. Василюк // Освіта і управління. – 2002 – Т. 4. – № 3–4. – С. 40–44.
3. Гриневич Л. Децентралізація управління освітньою системою (на прикладі Польщі) / Л. Гриневич // Освіта і управління. – 2004. – Т. 7. – № 3–4. – С. 58–62.
4. Громов Є. В. Порівняльний аналіз напрямів реформування освіти у Польщі та в Україні наприкінці ХХ століття / Є. В. Громов // Теоретичні та методичні засади розвитку педагогічної освіти: педагогічна майстерність, творчість, технології : зб. наук. праць / за заг. ред. Н. Г. Нічкало. – Харків, 2007. – С. 567–570.
5. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
6. Про порядок закінчення навчального року та проведення державної підсумкової атестації у загальноосвітніх навчальних закладах в 2013/2014 навчальному році : Лист МОН № 1/9-115 від 14.02.2014 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/39600/.
7. Edukacja Raport 1997–2001. Ministerstwo Edukacji Narodowej. – Warszawa, 2001. – 71 s.

References:

1. Andrushkevych F. Innovacii v polskii ta ukrainskii osviti : jak naslidok pidpysannia yevropeiskyykh osvitnikh deklaracii : (porivnjalnij analiz) / Fabian Andrushkevych. *Dyrektor shk., liceiu, himnazii*, 2011, № 2, pp. 32–40.
2. Vasyliuk A. Polshcha i Ukraina: kontseptualni pidkhody do reformuvannya systemy ociniuvannya (porivnialnyi analiz). *Osvita i upravlinnia*, 2002, Vol. 4., № 3–4, pp. 40–44.
3. Ghrynevych L. Detsentralizaciia upravlinnia osvitnioiu systemoiu (na prykladi Polshchi). *Osvita i upravlinnya*, 2004, Vol. 7, № 3–4, pp. 58–62.
4. Hromov Ye. V. Porivnialnyi analiz napriamiv reformuvannya osvity u Polshchi ta v Ukraini naprykinci XX stolittya. *Teoretychni ta metodychni zasady rozvytku pedagoghichnoi osvity: pedagoghichna maisternist, tvorchist, tekhnologhii*, Kharkiv, 2007, pp. 567–570.
5. *Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu»* [electronic resource], mode of access : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
6. *Pro porядok zakinchennya navchalnoho roku ta provedennia derzhavnoi pidsumkovoї atestacii u zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh v 2013/2014 navchalnomu roci* : *Lyst MON № 1/9-115 vid 14.02.2014 r.* [electronic resource], mode of access : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/39600/.
7. *Edukacja Raport 1997–2001. Ministerstwo Edukacji Narodowej*, Warszawa, 2001, 71 p.

Summary

Serhii Stokratnyi

Secondary School Education in Poland and Ukraine: Contemporary Analysis

The system of secondary school education in Poland has been studied in the article. Under the conditions of implementation of the Concept of education of Ukraine development for the period of 2015 – 2025, some questions of school education reforming, new educational standards and programs have been discussed. The experience of Poland as for the education reforming in the direction of European integration can be useful for the domestic reformers.

The author examines general processes of education in Poland reforming, the source base on this problem has been analyzed. The stages of school education in Poland have been characterized. Their comparison with the proper stages of school education of Ukraine allowed us to determine some peculiarities and possible directions of reforming. The review of works of domestic and Polish scientists proves that the reform of secondary education in Poland led to the positive results.

The author pays special attention to the comparative analysis of the system of school education of both countries. Thanks to this approach some differences as for the questions of school education have been found out.

Analysis of Polish way can give us the chance to determine innovational approaches and efficient tools as for provision of effective functioning and improvement in Ukraine the system of education and the structure of its state management.

Key words: *education, reform, school, lyceum, gymnasia, exams, final attestation, independent evaluation.*

Дата надходження статті: «22» січня 2015 р.

Стаття прийнята до друку: «12» лютого 2015 р.